

Степова казка

Тютюнник Григiр Михайлович

ЗАБУТИЙ КУРІНЬ

Нiхто вже не пам'ятає, відколи стоїть посеред степу отой Курiнь — хатка не хатка, бо нi стiн, нi вiкон, ані димаря; одначе й стiжок не стiжок, бо дверi є. А за дверима — холодний морок, грибами-поганками пахне та давнiми дощами. Є ще у Куреня двi великi дiри по боках. Одна зяє на пiвнiч, звiдки взимку вiтри холоднi, друга на пiвдень, звiдки вiтри теплi.

Гасають побiля Куреня й iншi вiтри й вiтерцi, шукають, у яку б то їм веселу дiрочку свиснути: опiвнiчнi — вiтри чорнi; вдосвiта — блакитнi, в полудень — прозорi; звечора — зеленi... І всяк свою пiсню виводить у дверях Куреневих та дiрках; чорний вiтер, опiвнiчний, стогне по-совиному; блакитний, досвiтнiй, зiтхає спросоння; прозорий, полуденний, весело свиськає, а зелений, вечоровий, тихо воркоче, бо хочеться йому спати.

Стоїть Курiнь, старiє. Мох на ньому послався, жовтий i зелений, бур'яни довкола розкошують, не кошенi, не толоченi: полин i вiвсюг, ковила i молочай, горошок i деревий... А на самому верху Куреневому тополеня росте — залетiло звiдкись iще зернятком. Куди воно мандрувало, звiдки — хтозна. Приблудне тополеня.

Взимку та повеснi Курiнь вiдчинено з ранку до вечора i цiлу нiч. Заходь у дверi, лiзь у вiк-надiромахи, якщо тобi дверей мало! А восени i влiтку — зась, тому що i дверi, i дiрки, i бур'яни довкола заснованi повутиною: згори вниз, уздовж i впоперек, сiтями круглими й сiтями навкiсними... Всякими. Бо кожен павук по-своєму думає: один кругло, другий уздовж, третiй упоперек... Яка думка, така й сiть!

Незатишно в Куренi. Од моху дух похмурий сходить, а всерединi усе щось гуде: чи то протяги степовi, чи, може, джмiль залетiв та нiяк не вибереться.

Забутий Курiнь.

І нiхто вже не пам'ятає його молодим, коли був вiн схованкою вiд гроз i спеки, холоду i втоми всякому степовиковi — i орачам, i сiячам, i жниварям, i молотникам... А ниви пахли хлiбами, динями, кавунами, i шуліки високо в небi погойдувалися на крилах. Вечорами перед Куреневими дверима горiло вогнище, збиралися вморенi люди i спiвали вморених пiсень. Потiм i люди, й пiснi засинали, i тiльки полум'я од вогнища то шугало вгору червоними шпичками, то гнулося дугою од вiтру, то й зовсiм згасало. І тодi аж до свiтанку жеврiв та блимав у нiч невсипущий жар та iскри никали побiля Куреня цiлими роями i гасли нишком одна по однiй.

Тепер Курiнь уже давно живе посеред степу сам один. Вже й говорити забув. А знав же! Не сам знав, щоправда, а навчився вiд того, хто його змайстрував, — дядька Демида, теслi i вшивальника.

Було це так. Коли Демид тесав дерево на Курiнь, то перед тим, як сiсти перепочити, розгинав спину, брався руками за поперек i казав:

— О-ох! Болять мої кісточки... Мабуть, на дощ.

А коли зробив Куреневі раму, щоб він міцно стояв на землі, коли оббив латами, щоб було до чого солом'яні кулі в'язать, а далі ще й ушив, то перш ніж сісти на траву і закурити цигарку — а може, на radoшах, що Курінь уже готовий, — вигукнув весело:

— Хух. Заморився, хай тобі абищо. Не на Курінь сказав «абищо», а на саме оте Абищо. А що воно таке, ніхто не знає, навіть сам дядько Демид.

Потім, перепочивши та перекуривши, ходив Демид навколо Куреня, причісував граблями стріху, пробував його похитати рукою і казав сам собі:

— Ш-шо-о? Він стоятиме! Демид як змайструє, то навік. Еге!

А другого дня прийшли люди забирати Курінь у степ. Стали підсаджувати його на воза, а він раптом сказав так самісінько, як і Демид:

— О-ох!

А як везли у степ і вітер бавився новенькою солом'яною чуприною Куреневою й терся об його солом'яні боки, він усе казав і казав здивовано:

— Ш-шо-о? Шо-о-о?

Коли ж привезли і зсадили з воза на землю, Курінь радо видихнув:

— Хух!

І часто він потім так казав, бо часто його перевозили й переносили з поля на поле, з баштану на баштан.

Тепер забутий Курінь мовчав день у день і рік у рік, бо ніхто його вже нікуди не возив і не носив. Навіть не згадував ніхто, як колись, бувало:

— Ой, рятуйте, яка хмара насуває! Гайда, людоньки, до Куреня! Або:

— Де се воно вогнище так виграє в степу?

— А то коло Куреня сторожі вечерю варять.

Тепер — ні. Тепер хіба мо' хтось проїжджий чи перехожий питає в селян:

— Що воно ото чорніє в тумані серед поля?

— То був колись Курінь, — одкажуть йому. — Тепер там ніхто не живе.

Та й по всьому.

Так думають і кажуть люди. Бо їм невтямки і навіть невздогад, що насправді Курінь отой хоч і старий, та не сам. Насправді в ньому живуть, і старанно працюють, і спочивають, і їдять, навіть граються, як є коли. Живуть у ньому ті, чиєї мови люди ніколи не чули, не знають, а отже, думають, що її й нема.

Нехай собі думають. А ми краще подивимося та послухаєм.

ЯК СВИСНЕ БАБАК...

Ранньої весни, коли в степу на сході сонця по всіх ярах та виярочках вилежуються сонні тумани, а трави ще тільки сходять на пагорбах зеленими табунцями, біля самісінького Куреня ворухнулася раптом суха бур'янина, похиталася-похиталася з боку в бік і впала. А на тому місці, де вона стояла, зробилася нора. У норі хтось важко посапував і сердито бурмотів. А трохи переголом з-під землі виткнувся в туман гострий писок, за ним — сердитючі настовбурчені вуса, а за вусами і вся голова якогось підземельника — припорошена пилом, без очей і з маленькими ямочками в щетині замість вух.

— Пфк! — сказав підземельник, курнувши хмаркою пилу. Потім понюхав туман і прислухався.

Біля Куреня, в бур'янах, і далі в степу було тихо, а туман — теплий. Аж тоді підземельник повільно підняв угору дві рогові заслінки побіля вух-ямочок, і з-під них вигулькнуло на світ двоє очей. Вони були маленькі й колючі.

— Пфу! Як червоно...

Підземельник недобачав, тому сонця не любив.

«Гм, де ж це я опинився?» — подумав підземельник сердито, бо йому дуже хотілося їсти, і вибрався з нори весь.

Він був кволий після зимового сну, тому ледве переставляв ноги — передні, з гострими роговими пальцями, ще нічого, міцненькі, а задні ледве волочилися, і слідом за ними ледве волочився геть охлялий хвіст.

Наткнувшись на Курінь, підземельник злякано присів, а що Курінь мовчав і не ворухився, то він осмілів, покуштував язиком вологий від туману мох і став швидко його лизати. Ах, як прохолодно стало йому в грудях, скільки сили прибуло одразу! І підземельник повеселішав.

— Ту-ру-ру, ту-ру-ру, — замуликав він і рушив обдивлятися Курінь з усіх боків.

Курінь пах землею і мохом і видавався підземельникові горою, що вникала десь високо в тумані. А бур'яни навколо — як ліс, і пахощі їхні були гіркі та прохолодні.

«Добре було б отуто вирити колодязь, — подумав підземельник. — З цієї гори в нього набігало б у дощі повно води. А на рівному вирий — води набирається при самому дні. Полізеш, лизнеш капельку і вибирайся, дерися знову вгору. Та ще задки... Спробуй!»

І тут він опинився напроти Куреневих дверей. З них сивими клубками викочувався туман і дихала вогкість. Підземельник наїжачився і гукнув дуже войовниче:

— Турр, турр!

У Курені, однак, ніщо й не шелеснуло, тільки луна розкотилась по темних кутках.

«Гм, виходить, я прокинувся перший, — подумав підземельник. — А може, ще й Бабак не свистів, може, ще й не весна, а тільки відлига?»

І вже геть осмілів (раз він перший, то кого ж йому боятися!) і попхався в Курінь. Проте не зробив і двох кроків, як з-під ніг йому закричали погрозово:

— Ану, не наступатся! — І луна в Курені теж погрозово проказала:

«Ану, не наступа...»

Підземельник присів на лапах, зацаїв подих. І тут йому стало лоскотно — в ноги, в боки, в живіт, навіть на кінчикові носа лоскотнуло. Підземельник оглянув себе і побачив, що по ногах йому один за одним, як пожежники по драбині, деруться якісь носаті бігунці. Вони підсаджували один одного носами, підпихали тоненькими ніжками і всі, як один, войовниче ворушили вусиками.

— Ти хто такий?! — почув підземельник і побачив на кінчикові свого носа такого ж бігунця, як і інші, тільки трохи товщого. Він також ворушив вусами і дивився в очі підземельникові дуже суворо.

— А ви хто? — сердито буркнув підземельник. — І чого лоскочетесь?

— Ми Мурахи, — поважно одказав той, що сидів на носі. — А я Мурашиний ватаг і питаю в тебе, чого ти наступаєш ногою на вхід до нашого мурашника? Хто такий будеш? І чого тобі в нас треба? Тільки відповідай швидко, бо нам ніколи.

— Я Кріт, — сказав підземельник лагідніше, бо од лоскоту йому стало приємно, навіть смішно трохи, — і шукаю, в кого спитати, чи

свистів уже Бабак? Наступив же я на вхід до вашого мурашника, як ви кажете, не навмисне, а тому, що недобачаю. А якщо ви — ватаг, то скажіть своїм, хай не лоскочуться. Іще, прошу, скажіть, скільки вас тут є, бо я, правду кажучи, ніколи не бачив такого великого гурту. А як можна, то ще й таке спитаю: куди се ви поспішаєте?

Вислухавши це, ватаг щось гукнув до Мурах, щось показав їм вусами, і вони хутко побігли з Крота на землю. Тоді промовив:

— Бабак свиснув уже хтозна й відколи, ще вчора в полудень; поспішаємо ми завжди, бо в нас повно роботи під землею і на землі: гнізда будувати, землю викочувати нагору, пшеничину тягти аж з-під Куреня сюди, в Курінь... А всіх нас дев'ять тисяч двісті. Але поки я казав вам, що нас дев'ять тисяч двісті, нас набралось вже дев'ять тисяч триста, а поки я кажу вам, що нас дев'ять тисяч триста, то нас набралось вже дев'ять тисяч чотириста, бо ми ще тільки прокидаємося від зимового сну...

— Так, так, я сам тільки що прокинувся, — зітхнув Кріт, бо знову відчув, що йому хочеться їсти, але розсердитися не посмів: адже внизу, біля його ніг, стояла ціла ватага Мурах, до того ж їхній ватажок був такий люб'язний... — Я хотів би подивитися, чи не можна й мені десь тут вирити нору, бо я, розумієте, не терплю світла. А там, у степу, де не вийду з-під землі, — скрізь сонце. Іще бачу я: земля тут сира, м'яка... У ній, напевно, є багато черв'ячків, а я, правду сказати, дуже люблю ними снідати. — Тут Кріт сором'язливо посміхнувся і додав: — І обідати. — Тоді посміхнувся ще раз і ще раз додав: — І вечеряти.

— То будь ласка! — погодився Мурашиний ватажок. — Будьте нашим сусідом. Правда, в одному кутку оно вже хтось почав рити нору. А в інших трьох вільно. Вибирайте, який вам до вподоби. Тільки зараз подайтеся, прошу, трохи назад і прийміть лапу, бо ви, — пробачте, що знову нагадую, — затулили нею вхід до нашого житла. Пройдіть якимось боком.

Тут Мурашиний ватаг дістав своєю тоненькою лапкою найближчу до Кротового носа травинку і збіг по ній на землю. А Кріт подався назад і прибрав лапу з ледь помітної нірки в землі.

Тим часом ватаг промовив до своєї ватаги:

— Братове! Той, кого ми з вами хотіли по' карати за шкоду, називається Кротом. Він недобачає і заподіяв нам шкоди ненавмисне. А щоб надалі з ним такого не було, давайте нагорнемо над нашим підземеллям купу землі! Тоді новий наш сусіда бачитиме її ще здалеку і обминатиме. А зараз — усі, як один, стали до роботи!

І перший шаснув у нірку, а за ним довгим чорним шнурочком потяглася під землю і вся його ватага.

Кріт обережно переступив той шнурочок і увійшов до Куреня. Супроти дірок, що зяяли в туман, на нього війнуло протягом, і він здригнувся. Зате далі, в кутку, було так затишно, так тепло і смерково, що Кріт аж гуркнув раденько і вже хотів рити нору, але тут один його вусик зачепився за якусь невидиму струну, і вона голосно бринькнула.

— Ну-ну, порви-порви! — почув Кріт у себе над головою грізний покрик і зіщулився, і присів на лапах.

А струна задрижала швидко-швидко (схоже, по ній хтось біг), і за мить Кріт побачив біля свого вуса сірого волоханя з довгими гнутими, як дужки, ногами, великим круглим черевцем і маленькою голівкою.

Ще волохань мав восьмеро очей, і всі вони зорили в різні боки.

— Хто такий? — спитав волохань, погойдуючись на струні та бринькаючи по ній одною лапкою.

— Я Кріт, — сердито буркнув йому Кріт, бо йому знову хотілося їсти. — А ти хто, що вигойдуєшся тут?

— А я Павук, — поважно мовив волохань. — І не вигойдуюся, а дожидаю муху. А ти сюди по що?

— Нору буду рити, — сказав Кріт і чхнув, бо туман зайшов йому в ніздрі. — Мені Мурашиний ватаг дозволив... А ти краще скажи, навіщо тобі стільки очей?

— Ха! — посміхнувся Павук. — Щоб дивитися одразу в усі боки. Оно бачиш мою снасть? — показав лапкою вгору.

Кріт підвів голову й побачив над собою величезну круглу сіть, що погойдувалася од протягу (цей Павук думав кругло, тому й сіть у нього була кругла).

— Так ото я там сиджу і жду мух, — пояснив Павук. — Як тільки налетить котрась, то й заплутається. Тоді я не тільки чую, що павутина дрижить, а ще й бачу, де саме.

— А зараз куди ти оце дивишся, що я ніяк не доберу? — спитав Кріт.

— На тебе, — усміхнувся Павук. — І праворуч. І ліворуч. І назад... А ти?

— А я тільки на тебе, й то недобачаю, — од-казав Кріт і теж ніяково усміхнувся. — І в мурашник тільки що вшелепкався...

— То, може, давай я тебе навчу бачити у всі боки? — сказав Павук. — Давай?

— Та якщо зумієш... — не дуже охоче погодився Кріт, бо йому ж ото хотілося їсти.

А Павук зрадів, що випадає погратися, спритно окрутнувся на павутинці й побіг угору до сіті. А як вихопився на неї, гукнув Кротові вниз:

— Ти мене бачиш?

— Либонь, мріє щось трохи таке, як ти — і не ти, — озвався Кріт.

— Тоді ж пильнуй! — завзято крикнув Павук і подався кружка по своїй снасті. Кріт звівся на задні лапки, ще й на хвостик трохи обіперся і став швидко обертатися за Павуком. Тоді втомився й сів.

— Дивись, дивись! — захекано гукав до нього Павук. — А що, вже зморився? Хек-хек... От бач! А мені якби ти оце кружка бігав... хек-хек... а я сидів, крутитися не треба: на те в мене... хек-хек... восьмеро очей. От я зараз до тебе спиною, а бачу... хек-хек... що ти робиш.

— А що я роблю? — спитав Кріт і ледь помітно ворухнув хвостиком.

— Хвостиком воружиш!

— А зараз — що? — спитав Кріт і швидко торкнув лапкою один свій вус.

— Вусик торкаєш!

Павукові дуже сподобалося прихвастувати, і він сказав:

— Двоє очей та ще підсліпуватих — то, вважай, нічого, і хто схоче, тебе вхопить. Усяка хапачка!

— Не так-то скраю, — образився Кріт. — Я теж, коли хочеш знати, можу бачити у всі боки.

— Як? — спитав Павук насмішкувато, але не дуже.

— А так. Ось ти паняй по своїй снасті круж-ка-біжка і зупиняйся де хоч, а я спиною до тебе одвернуся й казатиму, де саме ти зупинився.

— Нумо! — весело погодився Павук. — Тільки ж я тепер мовчатиму, бо ти по голосу вгадуватимеш. — І подався кружка.

Супроти тої дірки, в яку зазірало сонце, він став і навіть подих затамував. «Хай спробує!» — весело подумав.

— Зараз ти сидиш... напроти сонячної дірки, — сказав Кріт.

Павук мовчки здивувався, а тоді ще швидше дременував по круглій своїй сіті й знишк над самісіньким Кротом.

— А зараз ти наді мною! — сказав Кріт.

— Як же ти бачиш? — озвався Павук, і в голосі його вже не чути було хвастощів. — А казав — недобачаєш...

— Казав, — засміявся Кріт, — та не зав'язав. Бо в мене замість очей вуха бачать. — Коли ти біжиш, снасть під ногами в тебе каже:

рип-рип, рип-рип... А як зупинишся — мовчить. Отож де вона вмовкла, там ти і є.

— А-а, — кисло мовив Павук, бо вихвалитися тепер йому було нічим, а просто так гратися не

хотілось. — Тоді рий свою нору, а я піду спочивати, бо так ухоркався... — і, втомлено заточуючись, пішов по своїй павутинці вгору.

— А як я твою струну вусом порву? — гукнув йому навздогінці Кріт. — Тоді що?

— Рви, — сказав Павук, не оглядаючись, — я нову натягну. У мене цих струн стільки, що на сто сіток вистачить.

І загойдався на круглій павутинці, і підобгав під себе лапки-дужки, і вже засинав, утомлений. А Кріт де стояв, там і зник під землею, тільки грудочки вгору полетіли.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ ПРИЯТЕЛЬ

Мліє степ у малинових променях передвечірнього сонця. Мліє і сходить до неба степова імла — теж малинова. А тумани вже давно щезли: розвіяли їх сині та теплі вітри й вітерці. Парує і Курінь старий, зогрівшись за цілий день проти сонечка. А тополенья мале на верху Куреневому солодкі духмянці у степ за вітром посилає: то пахне його брость тополиними парфумами. Скоро стане та брость шовковими листочками. А зараз на ній сонце малинові краплі порозвішувало — впала роса, вечір заходить.

А Крота немає. Як врівся уранці в землю, то й досі не видно. Що він там робить потемки? Чи, може, нора його вийшла вже десь аж на другому полі?

Ба ні. Сапає щось там у кутку. Сапало, сапало, тоді чхнуло. Він... Ось вигулькнув з нори гострий писочок боязкий, вуса, а далі і вся голова. Потяг носом повітря, заслінки над очима підняв ледь-ледь, та враз і сховався — і не стало ні голови, ні писка з вусами. Тільки нора чорна кругле зорить по Куреню. А в другому кутку, де почав хтось ритися та й кінчив, блиснуло двоє веселих оченят і почувся неголосний добрий сміх: хох-хох-хох...

А тоді ще й голос:

— Вилазь, Кроте, не бійся.

— Не вилізу, — озвався Кріт глухо, видно, зглибока, видно, аж із дна своєї нори. — Не вилізу, бо я тебе знаю: ти — їжак!

І справді, з кутка, де блищали очі, вибрався їжак, струснув солому з голок і сів посеред Куреня.

— Вилазь, кажу, я зараз не голодний, — промовив він.

— Еге, так я тобі й повірив, — прогук Кріт. — Ти за мною торік ганявся, щоб з'їсти... Знаю я вашого брата.

— То, мабуть, не я, хох-хох... — засміявся їжак, — бо від того року в степу не харчуюся, а тільки в селі. — Ей, Павуче!.. — гукнув угору до Павукової сіті. — Скажи йди Кротові, що я не голодний...

Павук хутенько спустився по павутині вниз (він уже відпочив за день після ранкової біган-ки) і гукнув у Кротову нору:

— Вилазь, вилазь, їжак не голодний.

— А ти відки знаєш? — спитав Кріт з підземелля.

— Знаю-знаю, — заторохтів Павук, — я всіма вісьмома своїми очима бачу, який він наїдений, і пісень співає веселих...

Кріт довго мовчав. Тоді прогукнув:

— Хай присягнеться, що не займе, тоді вилізу.

— Отже не займу! — вигукнув їжак і додав ображено: — Чого б же ми, під одним дахом живучи, не мирилися? Адже нам ціле літо разом жити!

Аж тоді Кріт, хоч і огинаючись, і позираючи скося на їжака, видобувся з нори і сів біля неї близьенько, — про всяк випадок.

— Ходімо в степ погуляємо, погомонимо, — сказав їжак. — Ходімо?

— Про що ж ми з тобою гомонітимемо? — буркнув Кріт. — Як я сердитий, а ти ні.

— А так і гомонітимемо, — одказав їжак. — Ти сердито, а я ні. Хіба, якщо вдачі у нас різні, то й сваритися неодмінно? Вдача — це таке: сказав їй «мовчи!», вона й мовчатиме. Треба тільки гарненько сказати. То ходімо?

— Ходімо, — не дуже охоче погодився Кріт. — Тільки, як тобі починатиме хотітися їсти, скажеш...

— Гаразд, — погодився їжак. — Як схочеться мені їсти, я почну бубоніти отако: бу-бу-бу... Тоді ти краще тікай.

І перший пішов із Куреня. А слідом за ним почапав і Кріт.

Степ уже вбирився у вечорову просинь. Спершу вона, як вода, вступила у видолінки, стала у полинових кущах та побіля них, а далечінь була вже вся синя. Над нею аж ген-ген крайнеба червоніла сонячна заграва та вітерець ледве чутно дихав.

— Я тебе од самого полудня ждав, — промовив їжак любенько, бо таки бачив, що Кріт побоюється його. — Самому, знаєш, така нудьга. Мурахи — ті за роботою світа білого не бачать, все вештаються, як на пожежі. Та ще й дрібні вони дуже як для мене. Ти йому щось скажеш, а його й не видно. Хіба то балачка?! Павук, той усе мух виглядає... Обізватися ні до кого. А я, правду кажучи, як не голодний, люблю поміркувати з ким-небудь у парі, погратися, поспівать... А тебе нема 'й нема. Що ти там хоч робиш під землею?

— Риюся, — одказав Кріт. — Домівку собі будував. Три поверхи вже вивів, тепер ще один треба. Хороша тут земля, під Куренем, черв'ячків повно...

— Як — три поверхи? — здивувався їжак. — Хіба тобі просто нори мало?

— Мало, — сказав Кріт. — Ноги, бач, у мене хоч і дуженькі — і то лиш передні, та не бистрі; очі недобачають; голок, як у тебе, немає... Отож і доводиться рити не одну нору, а багато і на кілька поверхів. Скажімо, пішов дощ — так і знай: нижній мій поверх залле. Пішов більший — і другий залле. Куди подітися? Тікаю на третій або ж на четвертий. А буває, Вужака вповзе. Ух! — по цих словах Кріт аж затремтів, а перетремтівши, сказав: — Очі світять, язик як голка... Правда, я йому теж пальця в рот не кладу, а поповоджу з поверху на поверх. В мене голова обертом іде, ну й він покрутиться!

— А як на останній поверх зажене, тоді як? — аж зупинився од цікавості їжак.

— Ніяк, — усміхнувся Кріт. — З останнього поверху вихід є.

— Хо-хо! Попалися б вони мені! — реготнув їжак. — Хоч вуж, хоч гадюка. Я б їм показав!

— То ж тобі, у тебе оно голки які, — сказав Кріт. — Ти за хвіст її вхопив і держиш, а вона хай собі колеться, доки сконає.

— Те-те, — образився їжак. — І ти, бачу, мене за боягуза маєш. Вигадав хтось, що я зміїв за хвіст хапаю, і всі за ним слідом бовкають. А я, щоб ти знав, ніколи так не роблю. Я на них просто йду, грудьми, і хапаю не за хвіст, а за голову.

— Таж вони кусаються отрутно! — вигукнув Кріт.

— Ай що? Мені після того тільки свербить трохи; отрута їхня мене не бере.

— А нашого брата бере, — похнюпився Кріт.

Вони йшли бур'янами, часто ставали й прислухалися, бо степ є степ, тут усякого зустрінеш, і друга, і ворога. Бувало й так, що Кріт відставав, тоді доганяв їжака, облизувався й казав сором'язливенько.

— Слимачок трапився... І їжак на те співчутливо покинував добрим гострим писочком і казав:

— Воно з того слимачка й наїдок такий собі, ну й то харч. Як голодний, то нічим не побра-куєш. Я раніше, коли села ще не знав, теж, бувало, заморював черв'ячка всячиною. А тепер ні. Тепер аби лишень до села добився, а там знайду чим поласувати: і молоком, і яєчком, і яблукком...

— І молоком?! — здивувався Кріт.

— Атож. Оце, буває, виставлять хазяїни мисочку молока своїм прислужникам — котам, собакам тощо, а вони ще й носом крутять. То я вже не промину. А там, дивись, яєчко знайшов на гнізді — теж моє. Яблуко під яблунею трапиться — сюди його. Ти яблук ніколи не куштував?..

— А люди ж на те що? — спитав Кріт.

— Нічого, — усміхнувся їжак. — Або кажуть ХАЙ. Слово в них таке є. ХАЙ — це значить, я можу їсти все, що схочу. Гарне слово. Іще вони любляють казати: ЩОСЬ. Ото висьорбаю молоко з мидочки чи там яєчко вип'ю, — вночі звісно, — а вдень приляжу десь під хмизком поспати а чи так перепочити — і чую: «О, щось уже молоко оно випило. А хай йому тямиться!» Інколи, правда, вгадують, що то я. А частіше — ЩОСЬ кажуть, хох-хох... Ну і я їх не обижаю: я їм мишей ловлю, пацюків... Одне слово, жити можна!

— Можна, — мудро погодився Кріт. І далі пішли мовчки, бо попереду вже вид-нівся шлях і гули дроти на стовпах. Тут не дуже розбалакуй, а краще дивися пильніше на всі боки та наслухай: бува, їде хтось возом чи велосипедом, а слідом пес біжить, язик висолопив, то вже неодмінно почує — і тоді клопоту не обберешся. Ні, краще помовчати...

А степ уже вгортався у прозелень, сонно зітхав утомлений за день вітрисько, і з-за стовпів на шляху сходив круглісінький червоний місяць.

— А що, може, вертаймо? — промовив тихенько Кріт. — Бо Курінь наш уже диви де.

І тільки він це сказав, як на шляху спалахнуло два величезні ока, і світло від них так різонуло приятелям у вічі, що вони аж заплющилися обидва.

— Скрутись!!! — крикнув Кротові їжак і став круглою колючою кулею.

— Зарийсь!! — крикнув Кріт їжакові й де стояв, там і зник під землею, тільки грудочки вгору полетіли.

Потім повз них прокотився жахливий круглий гуркіт і подався, подався степом усе далі й далі, обмацуючи світлом своїх очей кожен стовп, білі чашечки вгорі на стовпах, співучі дроти і небо в зорях.

А коли вже геть стихло. Кріт, що сидів у своїй маленькій нірці-сховку, скулившись од переляку, почув:

— Вилазь, годі боятися. То машина поїхала.

— А ти їсти ще не хочеш? — обережно спитав Кріт.

— Он диви! — аж образився їжак. — Чого це ти як з нори виходити, так і перелякався?

— Хтозна, — мовив Кріт, вилазячи з нори та обтрушуючись.

До Куреня підходили, коли місяць стояв уже вище стовпів на шляху. Світло його зазірало в одну Куреневу діру, а в другу пхалися ніч і зорі. Вітер спав, і спав на своїй круглій сіті Павук.

Біля входу в Курінь височіла гостроверха купка землі — та, що Мурашиний ватаг пообіцяв Кротові, а біля неї куняло десятків з чотири Мурах.

— Чого це вони не в норі? — пошепки, щоб нікого не розбудити, спитав Кріт у їжака.

— А то Мурашині солдати, — одшепнув їжак. — Такі в них порядки: одні сплять, інші мурашник сторожують.

І справді, один Мураха-солдат раптом ворухнув вусами і сонно тонюсіньким голосом гукнув своєму сусідові:

— Пильнуй!

Сусід одвістив те слово далі, і пішло воно навколо мурашника, сонне та зморене:

— Пильнуй!..

— Пильнуй!..

— Пильнуй!..

— Ну то на добраніч, — сказав їжак до Кро та.

— Добраніч, — тихенько одказав Кріт. І раптом засміявся, шепочучи: — Ой!.. Хі-хі-хі... ой!..

— Чого ти? — аж злякався їжак.

— Та то я... — ой! — згадав, як мене вранці Мурахи лоскотали... — ніяково промовив Кріт і вже

прицілився був шаснути в нору, як їжак сказав:

— Слухай, Кроте, як же це воно в нас так вийшло, що за всю мандрівку ти ні разу й не розсердився?

— Я ж послухав твоєї поради, — розважливо мовив Кріт, — і сказав своїй сердитості:

«Мовчи мені!» От вона й мовчала.

— Ба! — зрадів їжак. — Як схоти — так і зробиться!

З тим і вшевкалися в нори спочивати до ранку.

А разом з ними, радіючи, що не сам у світі і не дарма тут стоїть, заснув серед місячного сяйва і старий Курінь.

Тиха і тепла стала ніч над степом. А місяця, а просинюватого сяйва, а тіней — від кожної бур'янинки, від кожної грудочки. А від Куреня — ледь не на півстепу, ще й від тополеняти тоненька в гілочках тінь.

І в синій місячній купелі по степу — стовпчики, стовпчики... То стануть і стоять, то зникнуть геть.

І знову стануть.

Ф'ють, ф'ють... — між собою пересвистують-ся — ближче од Куреня, далі, ще далі...

Куняють Мурахи-вартові, куняють.

Аж ось якийсь пробуркався, ворухнув вусами і спитав у сусіди:

— Хто свистить?

Прокинувся й сусіда та до найближчого ку-няйла:

— Хто свистить?

Отак і питаються один в одного.

А то Ховрашки гасають степом. То зведуться на задні лапки і стоять стовпчиками, щоб глянути, що там коїться по степу при місяцю, то знову сховаються в бур'янах чи борознах.

А місяць сміється вгорі.

Ф'ють, ф'ють, ф'ють... — свиськає увесь степ. І сяє синьо.

І ледь чутно дихає уві сні Курінь старий, і пахне ледь-ледь мале тополеня — теж зморене сном.

А вдалині край степу, за селом, біліє вузьенька смужечка поміж хатами й садами — то повертається із своєї мандрівки по всіх усядах на землі новий ранок.

Солодко спить такої години Куреневому братству — і в норах, і під острішком.

ХОДИ, БІДА, СТОРОНОЮ!

...І ніхто з Куреневих помешканців, а також сам Курінь, не сподівався, яка-то біда ждала їх уранці. А сталося от що.

Як тільки сонце виринуло з-за перелогів і степ усміхнувся до нього рум'яними росами, почули куренівці далекий грізний гуркіт, що все наближався і наближався. Двигтіла від нього земля, дрижало їжакове кубло та Кротова й Мурашині нори, і Павукова сіть дрижала дрібненько.

Прокинувся їжак, заблищав з кубла нажаханими очима, забігали Мурахи коло мурашника, розпачливо заметався по своїй павутині Павук. Тільки Крота не видно було: він кидався глибоко в норі з поверху на поверх свого житла і не тямив, що воно там коїться нагорі. Ні, вчорашній гуркіт був не такий. Вчорашній гуркіт схожий був на один грім, а цей, що наближався, — на сто!

Потім ці сто громів підкотилися до самісінького Куреня і знишкли, наче їх і не було. Тільки дим огорнув Курінь густою хмарою, такий ядучий, що й не продохнеш.

— А що, хлопці, — сказав хтось голосно, — приорем старого Демидовича а чи пожаліємо?

Зачувши ці слова, їжак, що скрутився був у колючу кулю, хутко випростався і забігав по Курені, шепочучи усім своїм побратимам:

— Кажіть мерщій отако: «Ходи, біда, стороною! Ходи, біда, стороною!» Тоді вона піде. Кажіть!

І загуло все товариство разом.

— Ходи, біда, стороною! — сказало дев'ять тисяч чотириста Мурах.

— Ходи, біда, стороною, зек-хек... — вихеку вав Павук, бігаючи кружка по своїй сіті.

— Ходи, біда, стороною! — гукнув з нори Кріт.

А їжак знову скрутився (про всяк випадок) і шепотів собі в груди:

— Ходи, біда, стороною! Ходи, біда, стороною!

— А навіщо нам його приорювати, — сказав другий, лагідніший і тихіший голос. — Дивіться, скільки тут всякої степової братії оселилося! Оно їжак зіщулився, он Павучисько гасав з переляку, нора оно свіжа кротяча. Мурах ціла туча... Хай вони собі живуть! А Курінь давайте однесемо за пагорбок на солонці. Хай стоїть там, може, комусь іще в пригоді стане.

І тут Курінь уперше за багато-багато років сказав раптово:

— 0-0-ох?

І піднявся вгору, і повільно поплив над аеуг лею, даленіючи.

А їжак з Мурахами та Кротовою норою zostалися просто неба і чули, як Курінь усе тихіше й тихіше казав:

— Ох-ох... Ох-ох...

Доки й затих.

І тут немовби з-під землі вродився Ховрашок, став стовпчиком на задні лапки і засвистів, і загукав до Куреневого товариства оддалеки:

— Сюди, сюди! Курінь ваш тут! І тополень з-за пагорба махало тоненькими гілочками, наче кликало: «Сюди, сюди!»

— Ходімо! — вигукнув їжак і перший рушив бур'янами вперед, до Куреня.

Слідом за ним подався й Кріт, мружачись од сонця. А за Кротом потяглася й довжелезна чорна нитка Мурах з ватажком попереду.

Тільки Павука не було. Його понесли, бачся, разом з павутиною і Куренем.

Постійна адреса: http://ukrlit.org/tiutiunnyk_hryhir_mykhailovych/stepova_kazka